

J I Ř Í H Á J E K

HRA NA TŘETÍHO

Tříšt postřehů,
historek a příběhů
z prostředí
režimistických kápů,
veteránů dávné bitvy,
o níž se ví jen to,
že nikdy nebyla

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

J I Ř Í H Á J E K

HRA
NA TŘETÍHO

J I Ř Í H Á J E K

HRA NA TŘETÍHO

Tříšť postřehů, historek a příběhů
z prostředí režimistických kápů,
veteránů dávné bitvy, o níž se ví jen to,
že nikdy nebyla

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Jiří Hájek, 2021

Cover Illustration © fran_kie, 2021

Cover © Lukáš Tuma, 2021

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

ISBN 978-80-278-0037-7 (print)

ISBN 978-80-278-1089-5 (ePub)

ISBN 978-80-278-1090-1 (mobi)

ISBN 978-80-278-1091-8 (pdf)

*Když se do sudu s vínem nalije litr svinstva
a do sudu svinstva litr vína,
bude mezi těmi sudy rozdíl?
Jistě že ano, bude mezi nimi značný rozdíl.
Do kanálu ale patří oba.*

Volně dle Murphyho

MÍSTO PŘEDMLUVY

Zavolal po víceleté odmlce ve dvě hodiny po půlnoci: příští týden letí do Evropy, v plánu má krátkou zastávku v Praze, chtěl by mě vidět, z Prahy znovu zavolá, domluvíme čas a místo schůzky.

Fenomén řečený Dok.

Jistý Jáchym, za předlistopadových časů vyšší státní úředník, měl mezi podřízenými svérázného jedince, o němž často a rád vyprávěl historky. Některým se dalo uvěřit bez potíží, některým s rozpaky a některým jen se značným sebezapřením. K oněm nejméně uvěřitelným historkám patřilo vyprávění o tom, jak si onen pozoruhodný jedinec pořídil zvukový záznam pohovoru, který s ním vedl příslušník Státní bezpečnosti.

Po nějakém čase lidé kolem Jáchyma, mezi něž jsem patřil i já, poznali onoho jedince osobně. Kdyby se mě poté kdokoli zeptal, jaké jméno by mu dali indiáni, odpověděl bych bez váhání, že *Ten, co se liší*. Nebo tak nějak. Do očí bijících odlišností od standardu vykazoval několik, přičemž tu nejmarkantnější vyjádřil jeden z nás touto sentencí:

„Kterej vůl dal tomuhle chlapovi přezdívku Dok? Je to přece jasnej Frigo.“ Měl při tom na mysli Dokovu tvář s chudou mimikou, které se lidově říkává *po krfejs*.

Další odlišností od standardů běžné populace byla Dokova abstinence. Nejen že nepil tvrdý alkohol či víno, obvykle dob-

ře informovaní jednotlivci tvrdili, že nikdy v životě neochutnal ani pivo.

Chlapi vysocí sto devadesát centimetrů a s hmotností úměrnou výšce se často pohybují těžkopádně, mnohdy hřmotně, jen zřídka kdy pohledně. Co do výšky i váhy stejně vybavený Dok se od nich lišil suverénně svižnou chůzí, která nepostrádala lehkost a eleganci.

Dok v Jáchymově Úřadu vykonával profesi hodnocenou platem uklízečky, přičemž se od stejně placených zaměstnanců lišil vzděláním, měl doktorát.

Součástí Dokovy pracovní náplně byla povinnost roznášet do záchodových kobek role toaletního papíru a zavěšovat je na místa, kam dosáhne ruka osoby sedící na míse. Od lidí vykonávajících stejnou roznášku se lišil garderobou, chodil v šatech šitých na míru z drahých látek.

Další odlišnost postřehla Jáchymova žena Věra, která při oslavě Dokových pětapadesátých narozenin, držíc v ruce sklenku připravenou k přípitku, pronesla mimo jiné:

„Tohohle chlapa jsem poprvé viděla naživo v den jeho osmáctých narozenin, znám ho tedy už sedmatřicet let. Můžu místopřísežně prohlásit, že po celou tu dobu vypadá pořád stejně, na pětatřicet.“

Svého času jsme se Jáchyma zeptali, co že je ten Dok vlastně zač. Odpověděl zhruba takto:

„No, von je něco jako můj vzdálenej příbuznej, co pořád něco študuje. Tu roznášku hajzlpapíru dělá ze dvou důvodů: aby měl v občance štempl, že není parazit, a zadruhé, aby mu zaměstnání nepřekáželo ve študiu.“

Jáchymova odpověď nám nabídla představu, kterou si každý z nás dotvořil po svém. Já měl Doka docela rád, protože

mi po řadu let nezištně pomáhal. Když ho pak osud odvál do vzdálených končin, nebral jsem úkorně, že se na dost dlouhou dobu odmlčel. Vzal jsem na vědomí, že Dok je holt Dok, že tím je pro mě kauza Dok uzavřena a že *Ten, co se liší* se přesouvá do nezasvěceného kouta mého povědomí. Jenže pak se náhle Dok z onoho kouta vynořil, a to hned dvakrát – poprvé při zmíněném telefonátu ve dvě hodiny po půlnoci a podruhé skrze dějà vu, kterým se propojily dvě úsměvné situace. První z nich se odehrála při seanci věžářů, takže teď pár vět o nich. Kde se vzali věžáři a co jsou zač.

* * *

Někdy v polovině šedesátých let minulého století mě vyslali do jakéhosi postgraduálního kurzu, který míval svá týdenní soustředění v různých rekreačních objektech mimo Prahu. Mezi posluchači se při večerních sezeních ustavila parta individuí s kompatibilními mentalitami, která se po skončení kurzu scházela na abiturientských srazech tak dlouho, až se z ní vytvořil řádně fungující klub. Jeho pojmenování Klub věže jsme mu nevymysleli my, názvem věžáři po nás plivl zlomyslný hajzl, který jím chtěl evokovat věž ze slonoviny, a tedy i *splendid isolation*. V té době to byla zákeřně znějící nálepka – dala se číst i jako obvinění, že se distancujeme od soudružsky stmelené, duchem kolektivismu osvěcené společnosti, která se šťastným úsměvem na rtech buduje nový svět. Možná i proto jsme onu nálepku přijali.

„Uvědomujete si, vy volové, že Klub věže je vlastně psycho-terapeutická samoška?“ zeptal se kdysi jeden z věžářů a my mu dali zapravdu. Jáchym, náš neformální vůdce, vyznával pře-

svědčení, že člověk živořící v šílených časech musí páchat ještě šílenější trotloviny, aby se nezbláznil. Tak jsme je páchali a ono to fungovalo.

Jeden z nás, vzděláním architekt, zbudoval v přízemí své luxusní chalupy rozlehlou místnost, které jsme říkali klubovna. Trávivali jsme v ní poslední víkendy lichých měsíců, a to provozováním psychoterapeutických her, které nezůstávaly bez následků. Průměr těchto následků se dle mého odhadu pohyboval kolem šesti desetin promile, takže nedělní návraty do Prahy provázela jistá rizika. V třiasedmdesátém roce je zlikvidoval Jáchym, když do Klubu věže imputoval Doka. Abstinents Dok nás pak rozvážel do našich domovů, a to po celých třicet let.

* * *

Zpět k oněm dvěma úsměvným situacím, které prokázaly, že *Ten, co se liší* pro mě uzavřenou kauzou není. První z úsměvných situací zinscenoval věžář, který z jakéhosi věrohodného místa inkasoval nabídku sepsat paměti. Sklíčeně nám oznámil, že jeho mysl štěpí dvě protichůdná puzení a že se bez naší rady nedokáže rozhodnout. Má odpovědět ano, nebo ne?

Při hledání žádané odpovědi na sebe narazila dvě protichůdná stanoviska, přičemž stanovisko záporné znělo rozumně:

Memoárová literatura je dnes expoziturou bulváru, na knižním trhu mohou obstát jen paměti šoubyznysových kašparů, špičkových kurev či jinak veřejně profláknutých ksichtů, tvůj produkt by měl nulovou šanci uspět, psal bys pro sběrnou papíru.

Zdůvodnění opačného stanoviska znělo rafinovaněji: „Copak bys chtěl vyrábět čtivo na kšeft? Psal bys přece pro futu-

ro, svědeckou výpověď.“ Následovala bizarní teorie, podle níž se hodnocení historických etap, zejména těch mezi dvěma převraty, odvíjí ve třech vlnách.

V první vlně mají hlavní slovo ideobachaři s patentem na jediné správné vidění hodnocené minulosti, kteří dělí historická fakta na přípustná a nepřípustná. V téhle vlně žijeme my. Na rampách stále ještě stojí mengeloidi a třídí předlistopadové lidi – palec nahoru, palec dolů, tys fůjtajbl, tys fajn, tobě dáme zahrát, ty padej z kola ven.

Ve druhé vlně nastupují revizionisté, kteří přístupy těch předchozích obracejí naruby a fakta třídí na použitelná a nepoužitelná.

No a teprve pak, ve třetí vlně, přicházejí ke slovu skuteční historici, kteří fakta necenzurují, ale shromažďují a studují. „Ti tvoje svědectví ocení, protože bude objektivnější a řekne jim víc než produkce těch dnešních sračkometčků.“

Shodou náhod mi připadla role jazýčku na vahách, a přestože mi konvenovalo stanovisko záporné, hlasoval jsem pro souhlas, a to ze dvou důvodů:

- zaprvé – byl jsem vnitřně přesvědčen, že dotyčný paměti psát chce, že se za to stydí a že s žádostí o rozhřešení přišel pouze proto, aby měl sám před sebou alibi;
- zadruhé – věřil jsem, že mám všechny ty hochy přečtené do posledního puntíku a že vím, jak by se kterýkoliv z nich ve svých pamětech prezentoval; tady mi okolnosti nabízely možnost ověřit si, zda mám alespoň v jednom případě pravdu.

* * *

Když jsem po vyřešení memoárového problému dorazil domů a zjistil, že mám prázdnou ledničku, vydal jsem se do ulic. Byl nedělní večer, takže mé kroky zaměřily do nejbližší vietnamské samoobsluhy, kde mě upoutal zajímavý obraz: na pultě vedle pokladny stála televizní obrazovka, na ní svítila tvář překrásné Asiatky vyzářující směsici obav, bolesti i pocitů křivdy a nad ní se tyčil úděsný ksicht Asiata, který na zdrcenou krasavici zuřivě štěkal. Napadlo mě, že mít zácpu a potkat toho frajera na samotě u lesa, v tu ránu mám po problému s vyprazdňováním.

Drama napínavější než to na obrazovce se ale odehrávalo ve tváři paní pokladní: výraz napjatý k prasknutí, oči vevrtány do obrazu, zrychlený dech – nebylo pochyb, že by nedokázala odtrhnout zrak od obrazovky ani ve chvíli, kdy by jí do ucha zasyčel had.

K pokladně se blížila zákaznice s plným košíkem. Poodstoupil jsem od kasy a se zájmem sledoval, co se bude dít. Pokladní, aniž by odtrhla oči od obrazovky, brala jeden balíček po druhém, přejížděla kódy po čtecím zařízení, načež hodila na pult paragon s cenou 176 Kč a ukázala prstem na cifru. Zákaznice položila na pult pětistovku, pokladní smetla bankovku do zásuvky, vytáhla z ní dvoustovku, stovku, dvacetikorunu a dvě dvoukoruny – to vše aniž by na tisícinu sekundy odvrátila zrak od obrazovky.

Všiml jsem si, že váha stojí na pultě stranou, mimo zónu periferního vidění paní pokladní. Vložil jsem tedy do košíku nejen původně zamýšlené housky se salámem, ale přidal i tři mandarinky a dva banány. Paní pokladní obstála bez ztráty kytičky – ovoce hodila na váhu a ceny namarkovala bezchybně, bez jediného mrknutí stranou.

Odcházel jsem s pocitem diváka, který byl svědkem excelentního vystoupení estrádního umělce špičkových kvalit. Úžasný zážitek! Ta žena u kasy měla v obchodě pouze odloučnou část svého vědomí, jakousi jeho expozituru, zatímco celá její bytost byla vklíněna do virtuálního světa za obrazovkou. Jakkak by asi doma odpověděla na otázku: „Co v krámě, co zákazníci?“

Zaujat nevšedním zážitkem kráčím k domovu a přitom cítím, že se mi pomalu, ale jistě do mysli vkrádá děja vu. Vždyť já už přece něco podobného zažil! Pocit neustále sílil, jedl jsem a nevěděl co, díval se na televizi a nevěděl na co, vlezl do postele a nemohl usnout, až někdy po půlnoci jsem tu dávnou scénu konečně uviděl.

Klubovna, kolem debatního stolu věžáři, nálada mdlá, tu a tam kdosi cosi řekne, následuje pauza, po ní zase kdosi cosi řekne, čas líně plyne, a v nejvzdálenějším koutě místnosti sedí Dok. Nehybně schoulen v ušáku pod stojací lampou drží v ruce rozevřená skripta, má do nich vevrtnané oči a cosi soustředěně studuje. Není pochyb, že by neodtrhl od skript zrak ani ve chvíli, kdy by mu do ucha zasyčel had.

Jeden z debatérů cosi matně namítne, další nespokojeně povzdechne a unaveně řekne „pánové, budme realisté“, načež kdosi apaticky dodá „a usilujme o nemožné“. Auditorium v tu ránu ožije – ano, to je přec výrok roku 1968! Rozbouřená mládež západní Evropy si ho psala na prapory!

Věžáři se o citovaném žvástu rozpovídají, vědí o něm všechno možné, jenom si nedokážou vzpomenout, kdo ho vymyslel. Shodnou se, že to byl francouzský politolog, ale jméno si nevybaví. Zkoušejí to všichni, padají různá francouzská příjmení, až to Jáchym utne.

„Víte co, pánové? Přestaneme na toho chlapa myslet a budeme tlachat vo něčem jiným. Časem si vzpomenem.“

Jenže – když si nějaká společnost odhlasuje, že nebude hodinu myslet na zelenou lišku, na nic jiného myslet nedokáže. Chvíli jsme tlachali o něčem jiném, jenže po každé druhé větě se některý z nás pokusil udeřit hřebík na hlavičku.

„Marais! ... Dubios! ... Nous! ... Malad!“

Jáchym to nakonec nevydržel, praštil pěstí do stolu a zařval: „Kurva, chlapi, neserte mě!“ Obrátil se k nejvzdálenějšímu koutu zasedačky a vyštěkl dotaz: „Doku! Jak se ten chlap jmenoval?!“

Dok, aniž by se pohnul a odtrhl oči od učebnice, nepřítomně odříkal: „Herbert Marcuse. Německo-americký Žid. Filozof a sociolog.“

* * *

Při té dávné vzpomínce jsem si uvědomil, že toho o Dokovi až tak moc nevím. Jak by asi v memoárech prezentoval sám sebe? Jaké svědectví by o nás a našem světě nabídl fiktivnímu historikovi třetí vlny právě on? Co asi zaznamenávala odloučená část jeho vědomí, která tu byla spolu s námi, zatímco centrála jeho bytosti žila ve světě zcela jiném?

Všechny tyto otázky se mi promítly do představy schůzky s Dokem a pak už jsem se nedokázal udržet. Věren krédu všech zbabělců, že *epistula non erubescit*, sesmolil jsem šestistránkový dopis, jehož první strany popsaly věžařskou debatu o memoárech. Pak jsem k nim přilhal další stránky, které tvrdily, že zvažujeme nápad sestavit skupinový kompilát: každý z nás pořídí své vlastní memoáry a z nich pak sestříháme výsledný

rukopis, který bude kolektivní svědeckou výpovědí věžářů pro historika třetí vlny. Byli bychom Dokovi vděční, kdyby se spolu s námi zúčastnil i této „hry na Třetího“ – hry, která bude v historii Klubu věže tou poslední. S dopisem v kapse jsem pak očekával Dokův přílet.

* * *

Setkání s Dokem mi poskytlo nevšední zážitek: byl obklopen skupinkou mladých mužů, kteří měli dokonalé obleky, hladce oholené tváře, perfektně upravené účesy i ruce, a chovali se vybraně. Jsem už hodně starý člověk a dožívám v časech, kdy se každý své cti dbalý muž pyšní habitusem zavšiveného vandráka, který právě vylezl z kanálu. Zjev oněch mladých mužů mě zaskočil – jakoby z nich na mě zavanula atmosféra dávných časů, větrem odvátných neznámo kam.

Dívám se na ně a přitom, nevím proč, mě kdesi v zátylku svědí podivný pocit – kdyby jejich šéf luskl prsty, nejspíš bych zmizel v některém z diskrétně umístěných soukromých krematorií, uprostřed noci prolétl komínem do prostoru, a na vzdějším světě by pak po mně zbyly, krom trochy popela, jen identifikační údaje v seznamu pohřešovaných osob... Že by senilní paranoia?

Nebo jen závan reality zákulisního světa?

Sedmdesátiletý Dok na Věřiných pětatřicet už nevypadal, ale více než pětapadesát by mu nikdo nehádal. Naše schůzka trvala pětatřicet minut, pak do salonku diskrétně vstoupil jeden z mladých mužů a stanul v uvolněném pozoru. Když se na něj Dok podíval, mladík pohnul rukou s hodinkami a natočil je ciferníkem směrem k nám. Dok vstal a stiskl mi ruku.

„Mám prosbu,“ řekl jsem a podal mu dopis. „Až budete mít náladu, přečtete si to. Potom dopis někam odložte a po deseti dnech si ho znovu přečtete. Teprve pak se rozhodněte, co s tím. Ano?“ Dok přikývl.

„Provedu,“ řekl a vstrčil dopis do kapsy.

* * *

Po třech měsících mi pošta doručila zásilku se zvukovým záznamem Dokova vyprávění. Prvních několik vět adresoval mně: s nahrávkou můžu naložit, jak se mi zachce, žádá jen, abych – použiji-li k čemukoliv některou část jeho povídání – převzal použité přezdívky a nenahrazoval je skutečnými jmény osob... *Že by nomina sunt odiosa?*

Záznam jsem přepsal a přepis několikrát pročetl. Dok své vyprávění nahrával po částech, které se navzájem lišily. Některé byly namluveny barvitě, pestře a zřejmě s chutí, jiné stroze až heslovitě, jakoby mluvčí chtěl mít naplánované penzum co nejdříve z krku. K některým historkám se Dok vracel, dokonce vícekrát, doplňoval je a zpřesňoval, přičemž střídal časové roviny. Velmi často se vracel i k příběhům z dob svého dětství a mládí.

Třebaže text přepisu působil, ohleduplně řečeno, dost nepřehledně, dalo se v něm rozpoznat několik tematických okruhů, které autor jako by vhodil do mixéru a výsledný mix pak vrhl na papír.

Z oněch tematických okruhů jsem zkusil sestavit osnovu, která by nepostrádala cosi jako logický řád. Pak jsem text přepisu rozstříhal, nastříhané útržky roztrídil podle osnovy, nalepil je na čisté á čtyřky, a takto pořízený slepenec znovu přepsal.

Teprve pak, při čtení onoho slepence, jsem si uvědomil, jak nešťastně je plynulost Dokova vyprávění narušována rozptýlenými historkami z dětství a mládí. Vystříhal jsem je, seřadil do jakési osobní zpovědi a z ní pak sestavil samostatnou úvodní kapitolu. Víím, že jsem tím do skladby Dokova svědectví imputoval cosi jako žánrový zlom a že je to problematické řešení. Ale řekl bych, že je nejméně problematické ze všech možných.

Celému vyprávění jsem se pokusil vtisknout jednotný vyjadřovací styl a sám do textu vstupovat pouze tehdy, když jsem nedokázal odolat. A ještě něco – v přepisu se vyskytují dva druhy uvozovek, jednočárkové a dvoučárkové. První z nich vymezují citáty podávané s neutrální intonací, ty druhé uvozují citace, které Dok hlasově přehrával, někdy se zřejmou snahou citovaného ironizovat či zesměšnit.

Výsledkem celého mého úsilí je kříženec Dokových memoárů s jeho pamětnickým svědectvím, které se dotýká i některých faktů z kategorie nepřípustných.

Fiktivní pan Třetí, historik pomyslné třetí vlny, má naše hybridní dílko k dispozici. Jestliže v něm lze nalézt cokoli, co oživí, doplní či zpřesní poznatky získatelné při studiu dokumentů z našich časů, nelze vyloučit, že po něm pan Třetí sáhne.

Z mé strany zatím vše, slovo má fenomén zvaný Dok.

TENKRÁT ZA MLADA

V třiadvacátém roce minulého století přišli moji rodiče o patnáctiletého syna a do konce války se z toho nevzpamatovali. Když pak v pětačtyřicátém na jaře házeli šeríky na sovětské tanky, dostali v záchvatu euforie nápad, že by si mohli pořídit náhradního syna a začít nový život.

Soudě podle tátova výroku, kterým o čtrnáct let později vypointoval svůj vztekly monolog na téma „náš syn“, dobrý nápad to nejspíš nebyl. Táta, řidič nákladáku, se tehdy pozdě večer vrátil ze Slovenska a zhrozil se: zhroucená máma seděla u kuchyňského stolu, svírala v ruce moji žákovskou knížku a naříkavě brečela. Ležel jsem ve svém kutlochu vedle kuchyně, pro jistotu předstíral, že tvrdě spím, a přitom hltal každé tátovo slovo.

Ten, který se neměl narodit

„Co je to, ksakru, za dítě?! Já v jeho věku měl fůru kamarádů, pořád jsem někde venku lítal s klukama, von teď jen sedí doma a čumí do rodokapsů, čte jedno a to samý pořád dokola, když jsme ho poslali do houslí, tak toho za pár tejdnu nechal, křídlovka ho taky nebavila, von teď vo nic nemá zájem, von by jen furt čuměl do blba, vypadá jak chcíplej ňouma a – najednou udělá takovejhle průser!“

Tátova řeč se zrychlovala a byla čím dál tím zuřivější. Ukončil ji výkřik, který mi vyrazil dech: „Ten kluk se už neměl narodit!!“

Aby bylo jasno, my se s tátou nijak zvlášť nemuseli. Kdo že si začal? Já vlastně nevím, kdo si začal, rozhodně nevyklučuji, že jsem to byl já. Na tátovi mi zkrátka něco vadilo, jenom jsem nevěděl co, a to až do svých jedenácti let. On si toho byl vědom; jednou jsem cosi hledal v jeho zásuvce s náradím a narazil při tom na svazek novinových článků, které se zabývaly riziky pozdního rodičovství.

Tátův vzteklý monolog navazoval na příběh, který se rozehrál v kulisách našeho dřívějšího bydliště, malém to městečku s jedinou dominantou – byla jí ženská, která v každém sečtělém jedinci musela evokovat Čapkův výraz „rozvalená erotika kravské blondýny“. Já už vlastně nevím, zda autorem citovaného sousloví je Čapek. Jestliže ano, a pokud by hrály i letopočty, nejspíš by tu dorotu znal. Jmenovala se Líšková a přezdívalo se jí Liška. Prý proto, že spávala s ocasem mezi nohama.

Ženské osazenstvo městečka a my prepubescenti jsme ji nenáviděli. Pubescenti i adolescenti předstírali, že by ji taky rádi viděli na márách, přitom ale tajně strádali na taxu, kterou si účtovala za úkony v akci „připouštění zajíčků“.

My prepubescenti jsme svoji nenávist prožívali poctivě a tu a tam ji i materializovali kameny, rozbíjeli jsme Lišce okna. Ona to žalovala našim tátům a ti nás pak seřezali jako koně. Jindy jsme kamení nahradili říkánkou, pod okny jsme jí sbořově recitovali „vařila lištička kašičku, na zeleném rendlíčku, tomu dala, tomu dala, na domek si vymrdala“. Naši tátové nás pak seřezali jako dva koně.

Že k ní s výplatou chodil i můj táta, to bylo jaksi v řádu věcí, výplaty jí nosili všichni tátové. Jenomže tomu mému se to nešťastně vymklo z rukou. Najednou shledal, že bez ní nemůže žít, že se musí s mámou rozvést a že se musí k té dorotě nas-